

Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi

Haziran 2020

Yıl 10, Sayı 1, ss.113-127.

DOI No: <https://doi.org/10.20493/birtop.743898>

Makale Türü: Araştırma makalesi

Geliş Tarihi: 28.05.2020

Kabul Tarihi: 19.06.2020

Journal of Individual & Society

June 2020

Year 10, Issue 1, pp.113-127.

Article Type: Research article

Submitted: 28.05.2020

Accepted: 19.06.2020

Atıf Bilgisi / Reference Information

Yıldız, M. A. (2020). Antik Yunan Mitosları: Kahraman Tanrılardan Tanrısallıkta Kahramanlara. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1), 113-127.

ANTİK YUNAN MİTOSLARI: KAHRAMAN TANRILARDAN TANRISAL KAHRAMANLARA

ANCIENT GREEK MYTHS: FROM HERO GODS TO DIVINE HEROES

Mehmet Ali YILDIZ

Öğr. Gör. Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

Öğr. Gör. Muş Alparslan University, Vocational School of Social Sciences

ma.yildiz@alparslan.edu.tr

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-1737-6245

Öz

Mitsel anlatılarda cesaret ve onun sağladığı kahramanlık önemli bir yer tutar. Bazı tanrılar cesaretleriyle ön plana çıkar ve kahramanlıklarıyla anılır. Mitsel anlatılara göre şekillenen insanın dünyasında da kahramanlık, ilahi bir değer olarak kabul görür. Bu yüzden de çetin mücadelelerin anlatıldığı Antik Yunan mitoslarında ön planda hep kahraman(lar) vardır. Bu çalışmada Antik Yunan mitolojisinde ön plana çıkan insanların kahramanlık öykülerinin tanrıların kahramanlığının taklidi olduğu öne sürülecektir.

Anahtar kelimeler: mitos, tanrı, insan, cesaret, kahramanlık.

Abstract

In mythical narratives, courage and the heroism have an important place. Some gods stand out with their courage and are known for their heroism. Heroism is accepted as a divine value in the world of the man which is shaped according to mythical narratives. Therefore, in the ancient Greek myths, where hard struggles are described, there is(are) always hero(s) at the forefront. In this study, it will be asserted that the heroism of people in Ancient Greek mythology is also imitation of the heroism of gods.

Keywords: myth, god, human, courage, heroism.

I. GİRİŞ

Etkili oldukları dönemlerde ‘klasik mitos’lar¹ ilgili dönemin detaylı bir görünümünü sunarlar. Biz onlarda, evrenin oluşumuna dair köken bilgileri, tanrıların mahiyeti, insanın evrendeki yeri ve hem doğayla hem de tanrılarla ilişkileri gibi kökene ve temellere dair bilgilerin yanı sıra, günlük yaşama dair neredeyse tüm ayrıntıları da bulabiliriz. Onlar kendi dönemlerinin kültürel, siyasal ve dini yaşamını yansıtan çok özel tarihi belgeler niteliğindedir.

Mitoslar bir evren kurar, onun başlangıcından bugüne nasıl geldiğini açıklarlar. Bazen de bunu olay örgüsünün içine serpiştirirler, yani bir evrende gerçekleşen olayları anlatarak yansıtırlar evrenin yapısını. Antik Yunan mitoslarında, evrenin oluşumundan başlayarak doğumlarla ilerleyen uzun süreçte tanrılara ve insanlara rastlanmaz ama anlatılar önce tanrılar panteonunu şekillendirmeye doğru yol alır ve süreçte yol aldıkça fark ederiz ki tanrısal düzen de dâhil her şey, sürecin tüm unsurları insanın dünyasını şekillendiren unsurlar olarak belirginleşir.

1 “Mit” terimi, modern düşünen çoğu insan için, eskilerde kalmış, fantastik ve çoğunlukla gerçek olmayan anlatımın bir türü olarak eskilerin masalları ya da efsane gibi anlamları çağrıştırır. Oysa Modernizmin kendisi de dâhil, onun temel kabulleri kadar kimi modern ideolojiler de “mit” olarak nitelendirilebilmektedir. Burada “klasik mitos” deyimini, bu gerçekliğe atıf yaparak, eski mitoslar kadar modern mitoslardan bahsetmenin de mümkün olduğunu dikkate alarak kullandık.

Mitoslarda, çok sayıda isim, olay ve diyalog içerisine serpiştirilmiş, bir anlamda onların özünü veren bazı hususlar vardır. Ölüm olgusu bunlardan biridir: Ona karşı duyduğu korku ya da onun kaçınılmazlığı karşısında insanın çaresizliği hikâyelere sinmiştir. Ölümlü insan, ölümün insanı tüketen yıkıcılığı karşısında tutunacak bir dal arar durur. Hal böyle olunca, ister saygı duysun ister serzenişte bulunsun, insan tanrılara özenir. İnsan, tanrılarını kendi yanına çekmekle onların güçlerinden faydalanmaya çalışır. Fakat bu bile aslında ölümle mücadelenin bir gereğidir. İnsan ölümü yenmek ister ki bu da tanrısallaşmaktan, tanrısal özelliklerden pay almaktan geçer. Dolayısıyla tanrı-insan diyalektiğinin, kahramanlık kavramının teşekkülünde yadsınamaz bir konumu haiz olduğunu söyleyebiliriz.

II. Mitolojilerde Tanrıların Kahramanlığı

Antik Yunan insanının evren anlayışını belirleyen temel unsur mitoslardır. Felsefenin gelişmesinden önce mitoslar en etkili ve yaygın evren tasavvurunu şekillendiriyorlardı. Orpheus'un takipçilerinin aktardıklarıyla birlikte özellikle Homeros ve Hesiodos'un kayda geçirilip korunan metinleri, daha geç tarihli tragediyalarla birlikte bize bu evrenle ilgili oldukça detaylı veriler sağlamaktadır. Gerçekte ilk uygarlıkların tümü gibi Yunanlıların da tarıma bağlı olmaları meteoroloji konusunda araştırma yapmalarına ve toprak tanrıçasının ürün vermesine neyin sebep olduğu hususunda spekülasyonlarda bulunmalarına yol açmıştı. Gökteki karmaşaya dair merak pratikte astrolojik tahminlere, mitolojik çıkarımlara, tanrısal varlıklarla ilgili fikirlere yol açmıştı. Bu durum tabii olarak -filozofların da cevap arayacakları- kozmogoninin ilk sorularını doğurmuştu: Tüm gök cisimleri nereden çıkmıştı? Dünya bugünkü halini nasıl almıştı? Bu nedir ve amacı nedir? Bir neden, bir fail, bir niyet de aranıyordu: Bu kimdir ve bunu neden yapıyor? (Solomon ve Higgins, 2013: s. 35).

Her şeyin nereden doğduğu sorusuna verilen Orpheusçu ilk cevaplar, varlığın çiftleşen ve kozmik bir yumurta doğuran iki ilksel varlıktan doğduğu şeklindeydi. Dünya, gökyüzü dediğimiz bir kâse ile

kaplı düz bir disk olarak kabul ediliyordu; en altında yer altı dünyası (Hades) vardı ve çevresinde de -hem Homeros'ta hem Thales'te tanrılar da dâhil her şeyin kaynağı olan- büyük bir okyanus vardı (Solomon ve Higgins, 2013: s. 36). Görüşleri takipçilerinin aktardıklarıyla sınırlı olan Orpheus'un aksine Hesiodos bu konuda bize derli toplu eserler bırakmıştır. O, *Theogonia*'da (2018: 3-45) evrenin oluşumunu, bir doğum silsilesine dayalı olarak gelişen *khaos-kosmos* karşıtlığıyla açıklamıştır. Buna göre, her şeyden önce “evrenin kurucu öğelerinin henüz ayırt edilmemiş karışımı”, düzensiz ve biçimsiz haldeki tek tek şeylerin farklılaşmamış başlangıcı olan *Khaos* vardı (Dürüşken, 2014: s. 21). Khaos, tanrılara ve oradan da insanlara doğru uzanacak olan mitsel oluşum serüveninin başlangıcı ve evrendoğumun (*kozmogoni*) sıfır noktasıdır. Evren khaostan ortaya çıktığı ve evrendeki her şey temel niteliğini bu kökene borçlu olduğu için khaosun en önemli faktör olduğunu söyleyebiliriz.

Burada dikkat çekmemiz gereken ilk husus, oluşumun bir yaratıma değil doğuma dayanıyor olmasıdır. *Khaos* Yunanca “*esnemek, yarılmak, açılmak, bir şeyi doğurmak üzere esnemek*” gibi anlamlara gelen *khaskö* fiilinden türemiştir ve “*boşluk, açıklık, esneyen yarık, uçurum*” anlamlarına gelmektedir. Sözcük bu anlamıyla, her şeyin bir boşluktan sıçramış olduğunu ima eder (Dürüşken, 2014: s. 19). Var olan yalnızca belirsiz, tanımlanamaz bir boşluk olan khaostur ve oluşum da hiçbir açıklamaya sahip olmayan bir doğum silsilesinin neticesidir. Burada ‘oluşum’ sözcüğünü tercih etmemizin nedeni de budur. Böylece hem bir ‘yaratma’dan bahsetmemiş hem de belirsizlik, tesadüfîlik ve kendiliğindenlik anlamlarına yakın bir gelişmeden bahsetmiş oluyoruz.

Khaos'un mahiyetinden hareketle, ikinci olarak, şunu da tespit edebiliriz: Oluşum bir zihnin/düşüncenin eseri olmadığı gibi belirli kural-lara ya da ilkelere dayalı ‘düzenli’ bir aktivite de değildir. Bu oluşumun en önemli özelliği budur belki de: Oluşum süreciyle evren bir logos kazanacaktır ama bu logosun bir logosu yoktur.² Henüz insan var olma-

2 Burada ‘logos’u Herakleitosçu anlamda, “evrenin temelde yatan düzenleniş ilkesi”ni (Peters, 2004: 209) kast ederek kullanıyoruz. Evrenin bir düzenleniş ilkesi olduğu kabul edilecektir ama bu ilke herhangi bir ilkeye ya da kaynağa bağlı değildir.

dan khaostan başlayarak doğumlar ve yaratımlarla kosmosa ulaşılmasıyla evren belirsiz bir halden ‘düzenli’ bir hale dönüşür. Varlıklar bütünü anlamında bir ‘doğa’ şekillenir. Evren bir düzene kavuşur ama insanları asıl ilgilendiren Olympos’la birlikte kurulacak olan düzendir (Erdemli, 2017: s. 97). Khaostan kosmosa doğru ilerleyen süreçte hiçbir tanrı ve insan rol almaz. Ama kosmosun oluşmasıyla sahne, tanrıların doğumlarına, savaşlarına ve insanın ortaya çıkmasına hazırlanmış olur (Dürüşken, 2014: s. 24).

Theogonia yalnızca dünyanın varlığa gelme sürecini betimlemez; daha önemli olarak tanrıların Olympus’ta ailece ikamet etmelerine kadarki süreci anlatarak tanrıların soykütüklerini ve sahip oldukları vasıfları da betimler. İnsanın yaşam dünyasına yakınlıkları ve müdahil olabildikleri düşünüldüğünde tanrılar, insanın mitsel evrenindeki en önemli unsurlar olarak değerlendirilebilir. Sadece insan üzerindeki güçlü pozisyonları değildir onları önemli kılan, onlar insan için örneklik teşkil etmekle de bu evrende ayrıcalıklı bir konuma sahiptirler.

Hesiodos’un anlattıklarına göre her şeyden önce khaos vardı. Khaostan ilk çıkan Gaia (Toprak Ana) aynı zamanda Ana Tanrıçadır. O, Uranus’u (Gökyüzü Baba) doğurmuş ve onunla evlenmiştir. Onların ilk çocukları devlerdi, sonrakiler ise Kykloplar. Uranus çocuklarının gücünden ürkererek onları toprağın bağına gönderdi ve hapsetti. Bu sebeple Gaia ile aralarında sorunlar baş gösterdi. Gaia onun bu tavrına öfkeleni ve sonraki çocukları olan ölümsüz titanları kocasına karşı intikam aracı olarak kullanmaya karar verdi. Ama titanlar Uranus’tan o kadar korkuyorlardı ki, annelerini sessizce dinleyip söylediklerini yapmayı reddettiler. Yalnızca Kronos annesinin teklifini kabul etti. Gaia’nın da yardımıyla Uranus’la mücadeleye girişti ve neticede onu yenerek yerine geçti (Rosenberg, 2003: s. 34-35).

Kronos’un erkek kardeşlerinden çok daha cesur olduğu vurgulanır. Gaia’da bu yüzden, ona yardım edecek cesarete sahip bir oğlu olduğu için gurur duymaktadır (Rosenberg, 2003: s. 36). Kronos’u belirgin kılanın ‘cesaret’ olduğu ve bundan kaynaklı olarak onu kardeşlerinden ayırtırmanın da kahramanca öne atılması olduğu görülmektedir. Kronos

adının bilinip anılmasına karşılık, diğer kardeşlerinin ‘titanlar’ nitelenmesi içinde silik ve belirsiz kalmasının nedeni de budur. Kronos, en meşhuru olmasa da, tanrıların doğum süreçlerinde yer alan ilk ‘kahraman’ tanrıdır.

Anlatılara göre Kronos, Gaia’ya verdiği sözü tutmadı ve kardeşlerini hapsedilmiş halde tutmaya devam etti. Gaia ona, sonunun babası gibi olacağından bahsedip kaderinden kaçamayacağını söyledi ama Kronos “*Kaderi kandıracağım*” diye söylendi kendi kendine. O da -Uranüs gibi- kendi çocuklarını rakip gördü ve onları doğar doğmaz yutarak konumunu sağlama almaya çalıştı. Kronos’un karısı, Gaia’ya danıştı ve birlikte bir plan yaparak Kronos’a çocuk yerine, çocuk gibi kundağa sarılmış bir kaya parçası yutturdular. Zeus adlı çocuğu da gizlice büyüttüler. Yıllar geçti, Zeus yetişkin bir tanrı oldu. Kronos’un ondan haberi bile olmadı, kaderinin hızla yaklaşmakta olduğundan habersiz hükmetmeye devam etti. Bir gün eşi Rhea susayan Kronos’a lezzetli bir içki verdi. Hoşuna gidince tekrar istedi, bu defa içeri giren bir genç uzattı kupayı. Kronos bu genci tanımadığını, midesinin bulandığını söyledi, “*yoksa beni zehirledi mi?*” diye sordu ve kusmaya başladı. İlk kaya parçası çıktı, sonra da daha önce yuttuğu çocukları Poseidon, Hades, Hera, Demeter ve Hestia (Rosenberg, 2003: s. 37-39).

Zeus ve kardeşleri ile Kronos ve titanlar arasında savaş başladı. Hiçbir üstünlük sağlanmadan on yıl savaştılar. Sonunda Zeus Gaia’nın öğüdünü dinleyerek, babasının esir tuttuğu yüz kollu devlerle Kyklopları kurtarıp yanına aldı. Yüz kollular titanları Tartaros’a savurup zincirledi ve Zeus savaşta üstünlük sağlayarak göklerin hâkimi oldu. Diğer tanrıların (Poseidon, Hades, Athena, Apollon, Hermes, Ares vs.) alanlarının belirlenmesiyle de titanların egemenliği son buldu ve tanrıların egemenliği başladı (Rosenberg, 2003: s. 41).

Zeus’u Zeus yapan, yani onun Olympos düzenini kurmasına ve tanrılar panteonunun lideri olmasına giden süreci başlatan şey onun cesareti ve mücadele azmidir. Babası Uranüs’la savaşarak onun tahtına oturan Kronos, oğlu Zeus tarafından benzer bir kahramanlıkla tahtından edilmiştir. Zeus, karşısında Kronos gibi çok güçlü bir tanrı olmasına

rağmen hiç çekinmeden onun karşısına dikilmiş, on yıl boyunca hiç durmaksızın onunla savaşmıştır. Savaşta galip gelmekle de kahraman bir tanrı olarak göklerin hâkimi olmuştur.

Doğaları itibarıyla bu tanrılar genel olarak kötü insanlarda rahatlıkla görülebilecek türden vasıflara sahiptirler: çocuksu bir bencillik içerisinde dirler, şehvet düşkünüdürler, çıkarıcıdır, kibirlidirler, vicdansızdır ve dürüstlükten yoksundurlar (Jones, 2006: s. 12). Oyun oynar gibi bir o safa bir bu safa geçmekte, birbirleriyle çatışarak insanlar üzerinde hükmetmeye çalışmakta, insanlara tuzak kurmakta, onlara kin gütmekte ve insanlar kadar birbirlerini de aldatmaktadırlar (Freeman, 2005: s. 109). Bu yüzden *İlyada* ve *Odysseia* insanların tanrılardan serzenişte buldukları pasajlarla doludur. Fakat yine de onlara güçleri ve kahramanlıklarından dolayı övgüler dizilir. İnsanlar da tanrılardaki karakter özelliklerini sergiler ve onlara özenirler. Ama onların en çok sıkıntısını duydukları gerçek ‘ölüm’ gerçekliğidir ve bu yüzden de tanrılarda en çok imrendikleri şey onların ölümsüz olmalarıdır.

III. Mitsel Evrende İnsanın Yeri ve Kahramanlık

Mitoslar bir sistem olarak var oldukları için yaşamın bütününe kuşatırlar (Erdemli, 2017: 69). İnsan da, mitsel olaylarla oluşmuş olduğu için mitlerdeki olayların doğrudan sonucu olarak konumlandırılır (Eliade, 2001: s. 21). Khaostan başlayarak doğumlar ve sonrasında da yaratımlarla şekillenen bu evrende insan öncelikle ‘doğal’ gidişatın bir neticesi ve ikincil olarak da tanrılarının bir eseridir. Tanrılar tarafından yaratıldığı kabul edilse bile, hem doğadan (onda var olanlardan) yaratılması hem de tanrısal yaratımın kendisinin de doğal olması (doğayla kayıtlı olması) dolayısıyla insanın oluşum süreci yine de doğal bir süreçtir.

Antik Yunan mitoslarında insan, soy olarak ya tanrılarının etine dayandırılır veya onun Zeus’un öldürdüğü Titanların küllerinden doğduğu düşünülür (Akgün, 2017: s. 72-73; Solomon ve Higgins, 2013: s. 23). Anlatıda insan varlığa gelişile, tanrılarının küllerine veya etine dayandırılarak da olsa, bir tür olarak tanrısal bir iz taşır. Burada insan, doğumlarla şekillenen ve sonradan tanrılar panteonununun dâhil olduğu

bir evrenin üyesi ve bu doğadaki gelişmelerin bir neticesidir. Bu, insanın yaşam evreninde tanrıların kaplayacakları geniş etki alanları düşünülduğünde makul bir başlangıçtır.

Mitoslarda insanın nerede, ne zaman ortaya çıktığı belli değildir (Erdemli, 2017: s. 111). İnsanın şimdiki halini almasının da evrenin şekillenmesinde ve Olympos'lu tanrısal düzenin oluşmasında olduğu gibi uzun bir süreçte vuku bulduğu kabul edilir. Buna göre Altın Irk denilen, Zeus'un var ettiği ilk ölümlüler çevrelerindeki ürünlerle geçimlerini sağlayarak, saygı ve güven içerisinde yaşadılar, tanrılara karşı saygılı oldular ve açgözlülük yaparak başka yerleri ele geçirme arzusuna kapılmadılar. Mutlu ve uzun bir yaşam süren bu insan soyunun ölümü de acısız bir şekilde oldu, bir uykuya dalar gibi huzur içinde öldüler. Onlardan sonra gelen Gümüş Irk, mutsuz ve savaşlarla dolu kısa yaşamlar sürdürdüler. Zeus, yaşamları şiddetle dolu bu insanlara kızdı ve iklimi sonsuz bahardan dört mevsime çevirdi. Bu yüzden onlar barınmak için ev inşa etmek ve geçinmek için toprağı sürmek zorunda kaldılar. Onların yaşamları erkenden sona erdi ve onlardan sonra Zeus Bronz Irkı yarattı. Bunlar Gümüş Irktan da kötü bir hayat sürdürdüler. Kılıçla yaşayıp güçlendiler. Sonsuz şiddet ve savaş yüzünden kara ölümü üzerlerine çekip genç yaşlarda öldüler. Onlardan sonra Zeus Kahramanlar Irkını yarattı. Bunlar önceki iki soydan daha erdemliydi ve tanrılara karşı daha saygılıydılar. Bazıları Troya savaşı ve diğer savaşlarda öldüler. Geri kalanları ise Zeus kutsanmış adalara yerleştirdi ve orada yaşamaktadırlar (Rosenberg, 2003: s. 42-44). Homeros'un dizelerinde özetlenir insan soyunun bu hali (2019: 124):

Yapraklar gibidir insan soyu,
Bir yandan rüzgâr bakarsın onları döker yere,
bir yandan bakarsın bahar gelir,
yenilerini yetiştirir, yeşertir orman,
böylece soyların biri göçer, biri doğar.

Tanrıların Olymposlu tanrılar şeklini almalarına giden süreçte Gaia nasıl tanrılar üzerinde mutlak bir egemenliğe sahip değilse, insanların bilindik formlarını alacakları süreçte de tanrılar insanlar üzerinde

böylesi bir egemenliğe sahip değildiler. Burada, müdahil olunabilen ama tamamen kontrol altında tutulamayan bir süreç söz konusudur. Kosmos, insanlar için olduğu kadar Tanrılar için de sınırları belirlemektedir. Bu yüzden de mesela tanrılar insanları cezalandırabilirlerse de öldürüp yok etme yetkisine sahip değillerdi. Zeus insan soylarını cezalandırabilirdi ama bunun için onların yaşam tecrübelerine şahit olması ve değerlendirmesi gerekmektedir, keyfi bir şekilde davranamıyordu. Bu yüzden de Zeus'un dünyaya yerleştirdiği beşinci ırk olan Demir Irk birçok olumsuzluk sergilemesine rağmen yaşamını sürdürmektedir. Bu ırkın yaşamı çalışmakla ve kederle doludur. Her gün birçoğu ölür. Korkunç suçlar işlerler ama hiçbir ölümlü suçluluk duymaz. Adalet kaybolmuş, dünyayı şiddet ve açgözlülük sarmıştır. Toprağın verdiğiyle yetinmeyip, başka yerlere açılarak daha zengin ve güçlü olmak için gemiler yaparlar. İnanişâ göre eğer bu gidiş düzelmez de tüm erdemler yok olur; büyüklere saygısızca davranılır, kötüler onurlu olanları incitirse Zeus bu ırkı da bir şekilde sahneden çekecektir (Rosenberg, 2003: s. 44-45).

Varlık sahnesine çıkışı nasıl ve ne zaman olursa olsun, mitoslarda insanın bilindik formunu kazanmasındaki en önemli aşama Prometheus'la anılan gelişmedir. Tanrılar arasına sıkışıp kalan, tanrı olmamakla birlikte eline güç geçirdiğinde tanrısal alandan pay kapmaya yeltenecek olan insanın dramı da burada, Prometheus'un ateşi çalıp insana vermesiyle başlar (Erdemli, 2017: s. 111-120). Ateşin insana, yukarıda bahsettiğimiz soylardan geçerken hangi aşamada verildiği bilinmemektedir. Ama Prometheus'un bahsettiklerinin insan üzerindeki etkisi göz önde bulundurulunca bunun Altın Irkın yaşamında gerçekleşmediği söylenebilir. Çünkü göreceğimiz gibi umut ve ateşle başlayan yeni süreçte insan doğayla uyum içerisinde yaşayan ve daha fazlasını arzulamayan bir varlık olmaktan çıkarak mücadelecî, hırslı ve hükmetme arzusuyla dolu bir varlığa dönüşecektir. Tanrılara özenen kahraman insanların türemesi de yalnızca bu yeni formla mümkün olacaktır.

İnsanın ateşle birlikte 'güç'lenmesi hem tanrılar arasında yeni sorunların baş göstermesine neden olacak hem de insan-tanrı ilişkilerine yeni boyutlar ekleyecektir. Başka bir deyişle, hiçbir şey için çaba sarf

etmeyen, sıkıntıya girmeyen ilk erkek türü, içine umudun yerleştirilmesi, sanatın ve tekniğin yolunu açacak olan ateşin de bahşedilmesiyle ‘insanlaşmaya’ başlayacaktır. Ama buradaki tanrısal müdahale insan doğasının şekillendirilmesinden ziyade, onda potansiyel olarak bulunan ama işlevsiz bırakılmış bazı yetilerin aktif hale gelmesine yol açan bir müdahaledir. Prometheus’un bahşettiği, insandan gizlenen bir şeydir, onun için yeniden var edilen bir imkân değil.

Ateşin çalınıp insana verilmesini ve bunun neticelerini anlatan en bilindik tragedya olan *Zincire Vurulmuş Prometheus*’ta Aiskhylos’un anlattığına göre ateşi çalarak insanlara veren Prometheus, Zeus tarafından cezalandırılacaktır. İnsan türüne kadının dâhil olması da bu gelişmeyle bağlantılıdır. Prometheus’u cezalandıran Zeus, ölümlülerin hakkından gelebilmek için bir ceza olarak, baş belası, bolluk düşkünü, işi gücü kötülük olan, aldatıcı güzelliğe sahip kadını yaratacaktır (Hesiodos, 2018: s. 24-26). Kadın, ona sevgi duyup bağlanmakla da insan için bir cezadır. Anlatılardaki kahramanların korkunç savaşlardaki mücadelelerle resmedilen zorlu mücadeleleri, yakınlarındaki kadınlarla ilgili serzenişleriyle ya da onlardan ayrı olmaktan duydukları hüznle daha da perçinlenecektir.

Aiskhylos, insan emeğinin ürünü olan tüm buluşları, insansever tanrı dediği Prometheus’a, onun ateşi çalıp insana vermesine mal eder. O, insanlara düşüncenin gücünü, ev yapmayı, ahşabı ve tuğlayı kullanmayı, mevsimleri, günlerin oluşumunu, sayıların bilimini, emeği, hayvanları işe koşmayı, kayık yapmayı, hastalıklardan kurtulma yollarını, altın, gümüş, tunç ve demiri işlemeyi öğretmiştir (2018: 19-21). Nasıl yapmıştır bunu peki? *Zincire Vurulmuş Prometheus* tragedyasındaki diyalogdan kısa bir kesite bakalım (Aiskhylos, 2018: s. 11-12):

KORO : Daha büyük başka suçların olsa gerek.

PROMETHEUS: Evet, ölüm kaygısından da kurtardım ölümlüleri.

KORO : Nasıl bir deva buldun bu derde karşı?

PROMETHEUS: Kör umutlar saldım içlerine.

KORO : Yaman bir destek vermişsin insanlara!

PROMETHEUS: Dahası var: Ateşi armağan etim onlara.

KORO : Ne, kızıl ateş ölümlülerin eline geçti mi?

PROMETHEUS: Evet, bütün sanatları da öğrenecekler ondan.

Ölümden korkmamaları için insanlara ne verdiğini soran koroya Prometheus, “*Kör umutlar saldım içlerine*” diyerek karşılık verir. Umut (*elpis*), insanlara sonluluklarını aşmalarını sağlayamaz ama hayatlarını bu sonlulukla sürdürmelerini sağlayarak insan özgürlüğü (*eleutheria*) alanı için belirsiz de olsa bir zemin hazırlar. Binlerce yıl boyunca özgürlük draması da umut (*elpis*) ile erek (*telos*) arasında oynanacaktır. *Elpis* insanlık macerasındaki öngörülemez unsurlara açılan bir umut sunar. Prometheus insanlara ebedi kurtuluş vaat etmez, sadece onları güç sahibi kılacak maddi olmayan bazı hediyeler bahşeder: *techne* ve *elpis*. *Techne* araçlara, nesne ve yeteneklere gönderme yaparken *elpis* insanın varoluş ufkunu ihtiyaçlarının ötesine doğru genişletir (Boym, 2016: s. 67-68). *Elpis*, insanın düşünsel ufkunu genişletirken, *techne* bu ufuklara doğru yol almanın imkânını imler.

Prometheus tekhneyi vermekle, doğaya savaş açan insanın eline silahını, yani teknik bilgiyi vermiştir. Prometheus sayesinde insan, aklını maddeyle buluşturmuş, bununla yetinmeyip işin içine sanatsal duyusunu katmıştır; böylece herhangi bir maddeyi kendi işini görecektir şekilde nasıl şekillendireceğini düşünerek gelişmiştir. Zeus bu gelişme karşısında hiddetlenmiş ve kayalıklara zincirleyerek Prometheus’u, kadını var edip yere indirmekle de insanları cezalandırma yoluna gitmiştir. Çünkü tanrıların bildiği teknik yöntemleri insanın da bilmesi demek, tanrıların tahtının tehlikeye girmesi demektir. “*Tanrılar insan aklının kıskırtıcılığını ve ölümlü bir varlık olduğu halde hiç ölmeyecekmiş gibi doğaya hâkim olma güdüsünü çok iyi bilir.*” (Dürüşken, 2014: s. 38-40).

Bizim *İlyada* ve *Odyseia*’da okuduklarımız hiç kuşkusuz kahramanlık hikâyeleridir. Konuları farklı olsa da ikisi de aslında Troya kralının, oğlu Paris’in kaçırdığı Sparta kralının eşi Helen’in peşinden Troya kentine yaptıkları yolculukların bilindik bölümleridir. Bu yolculuklarla gerçekte betimlenen ise “*vahşetin dünyasıdır*”; cesaret, korku, mücadele, savaş ve ölüm destanlara sinmiş durumdadır. Savaş ile barışın iç içe geçtiği

bu sahneler, çoğunlukla doğal dünyanın tam kendisidir (Freeman, 2005: s. 108-111). Bu dünyada ön planda olan Paris, Akhilleus ve Hektor gibi belirli isimler, kahramanlıklarıyla bilinirler.

Aslında bu destanlarda başrolü tanrılar oynar; Zeus, karısı Hera, çocukları savaş tanrısı Ares ve Hephaistos ile Zeus'un diğer ilişkilerinden çocukları Apollon ve Athena Olympos dağındaki evlerinde yaşayan bir aile olarak sunulur (Freeman, 2005: s. 111). Destan kahramanları arasındaki ölüm kalım mücadelesinin ardında tanrılar arasındaki çekişmeler yatmaktadır; insanlar arasındaki mücadele gerçekte tanrılar arasındaki mücadelenin bir yansımasıdır ve sahnedeki insan daima tanrısız oyundaki alanını genişletme arayışındadır. İnsanlar Tanrılara, iyi ve güçlü oldukları için, onları karşılıklarına değil yanlarına almak için taparlar. Tapınma iki taraf için de bir iş alışveriştir. Kendilerine güç bahşedilmiş çocuklara benzeyen tanrılar, insanların işlerini bozmasınlar diye okşanmalı, pohpohlanmalıdırlar (Jones, 2006: s. 12-13). Bu yüzden anlatılardaki kahramanlar, kahramanlıklarıyla yalnızca insanlar arasında değil tanrılar katında da takdir toplarlar. Fakat bunun için savaş alanında çarpışmakla birlikte, bir yandan da tanrılarının oyunlarıyla, tuzaklarıyla da kahramanca mücadele etmeleri gerekir.

Homeros *İlyada*'da Olympos'lu Zeus'un kendisine ün bağışlamasını dileyen kahraman Akhilleus'u tanrıya benzetir. Onun bir tanrıçadan doğduğunun kabul edildiğini belirterek onu yarı-tanrısız bir varlığa dönüştürür (Homeros, 2019: s. 7, 14, 122).³ Ölümsüzlere benzeme, onların ölümsüzlüğünden pay kapma arzusu ölüm korkusunun sürekli hissettirilmesiyle olaylar örgüsünün tamamına serpiştirilir. Ölüp yok olup gitmek dönem insanının kabullenebileceği bir durum değildi (Erdemli, 2017: s. 130). Tanrılar ölümsüz oldukları için onlarda kahramanlık, savaş ve savaşın getireceği tutsak kalma ve itibar kaybetme risklerini göze almakta belirginleşiyordu. Kronos ve Zeus böylesi bir riski cesurca göğüsleyip mücadele ettikleri için diğer tanrılardan ayrılarak seçkinleşmiştir.

3 Tanrısız bir varlık olmak, tanrılarının soyundan gelmeye dayandırılır genelde. Ama farklı şekillerde de tanrısızlaşmak mümkündür. Mesela Herkül'ün tanrıça Hera'nın göğsünden sadece birkaç damla içebildiği ama ilahi sütün ona ölümsüzlüğü bahşetmek için yeterli olduğu kaydedilir (Rank, 2016: s. 58).

Ama insan için kahramanlık ister tanrıların tuzaklarıyla mücadele etsin, ister savaş meydanlarında cesur insanlarla göğüs göğüse çarpışsın hep ölüme karşı bir mücadeleyle kazanılır. Cesur insan ölüme meydan okuyan insandır ve ölüm korkusu sadece kendisine meydan okunmakla, yarı-tanrısal bir mertebeye yükselmekle belki azaltılabilir.

Antik Yunan'da kahraman “*bu dünyadaki yaşamıyla tanrıların takdirini kazanmış olan*” kimsedir. Kahraman günlük kaygıların ve isteklerin peşinde koşan kimse değildir. Ancak günübirlik yaşamları aşarak onların üzerine çıkabilenler kahramanlara özgü ölümsüz yaşama kabul edilebilirdi. Ölümsüzlük bu dünyada olanaksızdı ve kahramanlık öte dünyadaki ölümsüzlüğü hak ettiren şeydi. İnsan yalnızca kahramanca yaşayıp kahramanca ölümlerle ölümsüz yaşamayı hak edebilirdi (Erdemli, 2017: s. 130-131). Bu yüzden Akhilleus kahramanın değerinin bilinmemesine içerler, “*Bir pay alıyor geride kalanla canını dışına takan, bir tutuluyor korkakla yürekli*” diyerek (Homeros, 2019: s. 187) serzenişte bulunur.

Mitoslarda cesarete övgüyü öncelikle tanrılar arası mücadelede görürüz. Kendi aralarındaki uzun mücadelelerde kahramanca savaşan tanrıların cesaretleriyle övüldüğüne şahit oluruz. Cesaret ve onunla kazanılan istisnai bir paye olarak ‘kahramanlık’, insanların dünyasına da aynen aksettirilir. Tanrılara özenen insanlar, tanrısal bir meziyet olarak cesareti, insanları değerlendirmede en önemli ölçütlerden biri olarak kabul ederler. Bu yüzden de anlatılarda hep çoğunluktan sıyrılarak ayrıştırılmış ve cesaretiyle nam salmış kahramanlarla karşılaşırız. Akhilleus, bundan başka neyi ile meşhurdur ki!

M.Ö. 5. yüzyılla birlikte Antik Yunan'da felsefenin ortaya çıkmasıyla bu kabullerin nasıl bir etki uyandırdığına bakmak ilginç veriler sağlayabilir. Burada amacımız mitos-logos karşıtlığını betimlemek ya da mitoslarla felsefi düşüncenin bir karşılaştırmasını yapmak değildir. Konumuz bu olmadığı gibi, böylesi bir karşılaştırma bu çalışmanın kapsamını da aşar. Fakat görkemli bir din olarak mitolojinin sonradan filozoflarca metafiziğe ve etiğe dönüştürüldüğü (Erdemli, 2017: s. 103) dikkate alınırca doğal bir değer olarak mitoslardaki “cesaret”i,

etik bir değer olarak filozofların cesareti ile karşılaştırarak değerlendirmek mümkündür.

IV. SONUÇ

Mitolojilerde kahramanlık anlatısının temel kavramının cesaret olduğunu söyleyebiliriz. Cesaret önemli ölçüde insanların, yarı-tanrısal varlık mertebesine yükselmelerinin önkoşuludur. Antik Yunan mitoslarında cesaret doğal oluşumun bazı varlıklara bahşettiği bir değer olarak ortaya çıkar. İlkın, Kronos ve Zeus örneğinde olduğu gibi, tanrılar arasında cesur olanlar belirginleşir ve kahramanlaştırılır. Devamla, insanların Prometheus'un bahsettikleriyle mücadeleci yönlerinin açığa çıkmasıyla da insanlar arasında görünmeye başlar.

Cesaretin ürettiği eylemlerin toplamı olarak tanımlayabileceğimiz kahramanlık itibarıyla insanların Olympos tanrılarının izinden gittiğini söyleyebiliriz. Modern terminoloji ile ifade edecek olursak cesaret veya kahramanlığın iki temel göstergesi vardır: hükmetme arzusu ve ölüme meydan okuma. Hükmetme arzusu güç talebinin diğer bir ifadesidir. Bu arzu hem tanrılarda hem de ona öykünen insanlarda doğal bir nitelik olup tanrılardan alınmış bir pay olarak okunabilir. Bu alınmış payın tetiklediği diğer bir arzu ise ölümsüz olmadır. Tanrıların doğal bir niteliği olan ölümsüzlüğe insan, ölüme meydan okuyarak, tanrısallık arayışını sürdürerek veya onları taklit ederek ulaşmaya çalışır.

Mitoslarda “savaş sırasında erkekçe sergilenen erkeğe özgü bir erdem” olarak ortaya çıkan cesaretin kaynağında da bize göre hükmetme arzusu ve bu arzuya eşlik eden doğal güç yatmaktadır. Bu anlam insanlar için olduğu kadar tanrılar için de geçerlidir. Gaia, onlardan daha kudretli ve üstün bir tanrı olsa da, erkek tanrılarının haksızlıklarına karşı mücadelede erkek çocuklarının yardımına muhtaçtır. Yunan tanrıları içerisinde cesaretiyle ön plana çıkan tanrıların çoğunlukla erkek tanrılar olmasının kaynağında da mezkûr niteliğin olduğunu söyleyebiliriz. Aynı şey Homeros'un anlatılarında, Yunan toplumunun kahramanlık destanlarında da görülebilir.

KAYNAKLAR

- AİSKHYLOS. (2018). Zincire Vurulmuş Prometheus. (Çev. Azra Erhat, Sabahattin Eyüboğlu). İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- AKGÜN, M. (2017). Sokrates Öncesi Dönemde (Atomculara Kadar) Yunan Felsefesi ve Metinler. Ankara: Elis Yayınları.
- BOYM, S. (2016). Başka Bir Özgürlük (Çev. Cemal Yardımcı). İstanbul: Metis Yayınları.
- DÜRÜŞKEN, Ç. (2014). Antikçağ Felsefesi Homeros'tan Augustinus'a Bir Düşünce Serüveni. İstanbul: Alfa Yayınları.
- ELİADE, M. (2001). Mitlerin Yapısı (Çev. Sema Rifat). İstanbul: Om Yayınevi.
- ERDEMLİ, A. (2017). Mitostan Felsefeye. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- FREEMAN, C. (2005). Mısır, Yunan ve Roma. (Çev. Suat Kemal Angı), Ankara: Dost Yayınevi.
- HESİODOS. (2018). Thegonia – İşler ve Günler (Çev. Azra Erhat ve Sabahattin Eyüboğlu). İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- HOMEROS (2019). İlyada (Çev. Azra Erhat ve A. Kadir). İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- JONES, W. T. (2006). Batı Felsefesi Tarihi Klasik Düşünce (Çev. Hakkı Hünler). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- PETERS, F. E. (2004). Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü (Çev. Hakkı Hünler). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- RANK, O. (2016). Kahramanın Doğuş Miti (Çev. Gökçe Yavaş). İstanbul: Pinhan Yayınları.
- ROSENBERG, D. (2003). Dünya Mitolojisi (Çev. Koray Akten vd.). İstanbul: İmge Yayınları.
- SOLOMON, R. C. ve HİGGİNS, K. M. (2013). Felsefenin Kısa Tarihi (Çev. Mustafa Topal). İstanbul: İletişim Yayınları.